

Asia: VN/7020/2024-OKM-103

Tekoäly ja tekijänoikeus: Vastuullinen tekoälyn kehittäminen ja käyttö

Lausunnonantajan lausunto

Kannatatko luovan ryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Suomen tiedekustantajien liitto kannattaa luovan ryhmän ehdotuksia ja yhtyy ryhmän näkemyksiin uhkista ja mahdollisuuksista. Kotimaiset tieteen kustantajat ovat yksi ryhmä, jota tekoälyn kehittämisen tuomat muutokset kuormittavat, avautuneista uusista mahdollisuuksista huolimatta.

Liitto edustaa 164 kotimaista tieteen kustantajaa ja julkaisijaa. <https://tiedekustantajat.fi/suomen-tiedekustantajien-liitto/jasenet/> Kotimaiset kustantajat ovat tyypillisesti niukasti resursoituja ja tieteenaloilleen omistautuneita tieteellisiä seuroja ja muita pieniä erikoiskustantamoja. Valtaosa julkaisee kotimaisilla kielillä ja tuottaa yliopistoille ja korkeakouluille välttämättömiä palveluja, joita ovat mm. tutkimusjulkaisujen riippumaton laadunvarmistus, taitto, markkinointi ja jakelu. Kotimaiset tiedekustantajat harvoin tavoittelevat voittoa ja työtä tehdään huolestuttavassa määrin ilmaiseksi. Avoimuuden tulkitseminen vastikkeettomaksi laajaksi käyttöoikeudeksi on merkittävä syy talousvaikeuksiin jo nyt:

Syrjämäki 2025: Vapaaehtoistyö kotimaisissa valtionavustusta saavissa tieteellisissä lehdissä. Informaatiotutkimus: <https://doi.org/10.23978/inf.178210>

Kaakinen & Raento 2019: Avoimen julkaisemisen kotimainen rahoitus tarvitsee kestävän ratkaisun. Tieteessä tapahtuu: <https://journal.fi/tt/article/view/79379>

Kotimaisille tieteen kustantajille monet luovan ryhmän tunnistamia pulmia ja uhkista ovat jo arkipäivää: sisältöjä käytetään ilman lupaa ja disinformaatio vaikeuttaa laadunvarmistusta niukkoja resursseja kuluttaen. Pienet (kotimaiset) kielet ovat monin tavoin heikommassa asemassa. Suora neuvottelemisen AI-teknologiajättien kanssa on mahdotonta. Myös suhde julkaisujen vastikkeetonta avoimuutta vaativiin ja oikeudenhaltijoiden oikeuksia jopa takautuvasti ottaviin (Rights Retention Strategy, RRS) yliopistokirjastoihin ja opetus- ja kulttuuriministeriön mandaatilla toteutettaviin

kansallisiin avoimuuslinjauksiin on vaikea. Suomen tiedekustantajien liitto pelkää suhteen vaikeutuvan tekoälykehityksen ja tekijänoikeuslain uudistuksen edetessä.

Jo nyt Suomen tiedekustantajien liitto kantaa huolta oikeudenhaltijoiden perusoikeuksista.

Ks. esim. professori Petri Mäntysaaren (2026) julkaisu Tieteellisten julkaisujen rinnakkaistallentamisvelvollisuudesta, akateemisesta vapaudesta ja oikeusvaltioperiaatteesta: <http://hdl.handle.net/10138/629144> ja

professori Tuomas Myllyn perusoikeuksia koskeva osuus tieteen ja koulutuksen tekijänoikeusselvityksessä OKM:lle (tulossa): <https://ipruc.fi/okm-hanke-tieteen-ja-koulutuksen-tekijanoikeusselvitys/>

Kotimaisten tieteen kustantajien näkökulmasta ja näistä lähtökohdista on erittäin tärkeää puolustaa vahvaa tekijänoikeutta ja parantaa luovan työn tekijöiden ja kustantajien neuvotteluasemaa. Näiden prioriteettien lisäksi AI-sisältöjen nykyistä parempi merkitseminen ja läpinäkyvyys olisivat eduksi.

Alakohtaisia suosituksia on myös useilla tieteen kustantajilla. Lisäisimme luetteloon alan kotimaiset yleisohjeet: <https://tiedekustantajat.fi/ohjeet/tekoaly/>

Kannatanko teknologiaryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Suomen tiedekustantajien liitto yhtyy teknologiaryhmän näkemykseen siitä, että laadukkaiden ja eettisten datasettien tarve korostuu pienillä kielialueilla. Luotettava – siis tutkittu – tieto (tiedelehdet ja tutkimukseen perustuva tietokirjallisuus) on arvokkainta aineistoa kielimallien koulutuksessa.

Suomen tiedekustantajien liitto pitää tärkeimpänä sitä, että oikeudenhaltijoiden oikeuksia kunnioitetaan. Tämän tulisi koskea myös yksityisten tiedekustantajien tuotteita ja palveluja sekä tieteen tekijöitä (tutkija-kirjoittajia), jotka eivät automaattisesti halua antaa taloudellisia oikeuksiaan pois vastikkeetta, toisin kuin tutkimusorganisaatiot usein esittävät ja edellyttävät. Norjan malli on kiinnostava ja voitaisiin Suomessa ulottaa myös tiedelehtiin ja -tiede- ja tutkimuspohjaisiin tietokirjoihin olemassa olevan kansallisen sopimuslisenssijärjestelmän puitteissa. Kotimainen ja omakielinen tiedekustantaminen on tärkeä osa kotimaista kulttuuria, ja myös sen elinvoimaisuus on turvattava.

Suomen tiedekustantajien liitto suhtautuu teknologiaryhmän ehdotuksiin varauksellisesti. Liitto ei kannata tutkimuksen ja kulttuuriperintösektorin tarpeiden huomioon ottamista siinä muodossa kuin ne koosteen ehdotuksissa ja tarkentavassa loppuraportissa esitetään. Myös tieteen kotimaiset kustantajat ja julkaisijat ovat ensi sijassa yksityisiä oikeudenhaltijoita, joiden tulonmuodostus ja

muut oikeudet tulee turvata. Oikeudenhaltijat ovat kriittinen arvoketjun osa, joilla tulee olla oikeus ja vapaus päättää itselleen sopivimmista ratkaisuista tekoälyn kouluttamista koskevista asioista.

Ehdotukset kattavasta ja koko prosessin läpäisevästä metadatasta ja opt-outin koneluettavuudesta ovat kannatettavia mutta voivat olla käytännössä vaikeita toteuttaa. Kotimaisille tieteen kustantajille ja julkaisijoille kattava metadata on tärkeää mutta haaste jo nyt, koska lisääntyvät ulkopuoliset vaatimukset tarkoittavat merkittäviä lisäkustannuksia, työpanosta ja täydennyskoulutusta. Lisärahan ja erityisesti ajan löytäminen vaikeutunee entisestään työmäärän kasvaessa. Liitto katsoo, että kollektiivisista ratkaisuista myös näihin kysymyksiin tulee neuvotella yhteistyössä, sujuvimmin oikeudenhaltijoita edustavien järjestöjen kanssa ja välityksellä.

Teoston näkemys koulutusmateriaalin läpinäkyvyydestä on osuva (loppuraportin s. 33): ”Ottaen huomioon, millä yksityiskohtaisella tarkkuudella kehittäjät tyypillisesti seuraavat palvelunsa käyttöä, on ilmeistä, että koulutusaineiston läpinäkyvyyden toteuttaminen ei vaadi suhteellisesti suurempia panostuksia.” Läpinäkyvyys on tärkeää myös Suomen tiedekustantajien liiton mielestä.

Mikäli ”lisensointimallien kunnioitus” tarkoittaa tukea yliopistojen, korkeakoulujen ja myös opetus- ja kulttuuriministeriön opetus- ja koulutusosaston vahvasti ja jopa pakolla ajamalle CC-lisensoinnille ja sen hyödyntämiselle AI-kehittämisessä, Suomen tiedekustantajien liitto ei kannata esitystä. Liitto katsoo, että CC-lisenssin vaatimisen aiheuttama tulonmenetys olisi korvattava kotimaisille oikeudenhaltijoille täysimääräisesti ja kestävästi myös tekoälyn kehittämistä ja kouluttamista koskevassa käytössä.

Opt-out tulee tehdä mahdollisimman helpoksi ja sitä tulee aktiivisesti kunnioittaa sen sijaan, että se vain ”huomioidaan”. Teknologiayritysten tulisi myös olla proaktiivisempia lupien hankinnassa ja ohjeistuksessa sen sijaan, että opt-out jätetään yksittäisten oikeudenhaltijoiden selvitettäväksi ja heidän tekoälylukutaitovalmiutensa varaan. Kuten Teosto loppuraporttiin kirjatussa kritiikissään vaatii, kieltojen ilmoittamisen esimerkiksi tekijänoikeusjärjestöjen verkkosivuilla tulisi riittää.

Laillinen pääsy ja datanhankinnan eettisyys ovat peruslähtökohtia mutta herättävät kysymyksiä kommentoitavissa dokumenteissa, joissa teknologiayritykset ja yliopisto- ja korkeakoulusektori näyttäytyvät varsin samanmielisinä. Suomen tiedekustantajien liiton näkemyksen mukaan suomalaisissa yliopistoissa yleistyneet Rights Retention Strategy (RRS), jotkin rinnakkaistallentamiskäytännöt, tekijänoikeuksien siirto tutkijoilta organisaatiolle osana työsopimusta ja opt-outin vaikeuttaminen rikkovat nykyistä lainsäädäntöä ja loukkaavat oikeudenhaltijoiden oikeuksia. Nykyiset menettelyt eivät siten voi sellaisenaan tarjota ratkaisupohjaa laadukkaiden AI-datasettien keräämiseen. Tekoälyn kouluttaminen vertaisarvioimattomalla preprint-materiaalilla vaarantaa tiedon luotettavuuden.

Suomen tiedekustantajien liitto pitää avointa, osallistavaa dialogia erittäin tärkeänä ja kiittää sen huomioon ottamisesta. Monialaisen ja alueellisesti monitasoisen yhteistyön ajatus on kannatettava.

Kannatatko juridiikkaryhmän ehdotuksia? Voitko ehdottaa niille tärkeysjärjestystä?

Suomen tiedekustantajien liitto toteaa vallitsevien näkemyserojen tulevan esille selvästi ja odotetusti pelisääntöjä koskevassa erittelyssä. Liitto kannattaa oikeudenhaltijoiden tulkintaa sekä teesejä loppuraportin liitteessä 2.

Liitto toteaa, että juridiikkaryhmän oikeudenhaltijoiden kuvaama negatiivinen skenaario on jo arkea kotimaisessa ja erityisesti omakielisessä tiedekustantamisessa. Siksi positiivisen skenaarion toteutumiseen pyrkivät ratkaisut ovat välttämättömiä.

Suomen tiedekustantajien liitto pitää ensiarvoisen tärkeänä, että tekijänoikeutta ei kierretä rajoitussäännöstä laventavalla tulkinnalla. Tulkinnat ovat yliopistoissa ja korkeakouluissa yksipuolisen laveita jo nyt, ja dokumentit osoittavat halun vahvistaa tätä linjaa tekoälyä koskevissa asioissa.

Kotimaisten tieteen kustantajien toiminta ei tavoittele taloudellista voittoa mutta on silti kaupallista ainakin niin, että näiden kustantajien työn ja tuotteiden vaatiminen (saati ottaminen) vastikkeettomasti hyödynnettäviksi tekoälyn kehittämis- ja koulutustehtävissä on kestäväntöntä.

Kotimaisen tiedekustannustoiminnan erityispiirteitä korostaen liitto pitää tärkeysjärjestyksen kärkiasiana myös reilua korvausta oikeudenhaltijoille. Suomen tiedekustantajien liitto rohkenee sanoa tiukasti, että korkeakoulujen, yliopistojen ja teknologiayritysten haluttomuutta maksaa käyttöoikeuksista ei sopisi naamioida tekijänoikeuskysymykseksi ja ”tiedeyhteisön” yhteiseksi tavoitteeksi. Liitto pyytää huomaamaan tässäkin yhteydessä, että pienen kielialueen omilla kustantajilla on sekä erityinen että kriittinen rooli kansallisten kielimallien kehittämisessä. Vastaava rooli niillä on demokratiaa, huoltovarmuutta, tietoperustaista päätöksentekoa ja koulutusta tukevassa omakielisessä tiedontuotannossa.

Aineiston tulee olla läpinäkyvää ja oikeuksien pidätyksiä tulee kunnioittaa kaikissa käyttömuodoissa. Kieltäytymisen tulee olla vaivatonta kaikille oikeudenhaltijoille.

Suomen tiedekustantajien liitto pyytää huomaamaan, että kulttuuriperintö- ja tutkimusorganisaatioiden negatiiviseen skenaarioon sisältyy useita osuuksia, joihin johtavia kehityspolkuja tämän lausunnon kirjoittamiseen osallistuneet ammattitutkija-tiedekustantajat eivät tunnista todenmukaisiksi.

<https://tiedekustantajat.fi/suomen-tiedekustantajien-liitto/hallitus/>

Tekijänoikeusjärjestöt eivät millään tavoin määrää, mitä tutkitaan ja millä menetelmillä. Kansallinen sääntely ja siihen perustuva lisenssikäytäntö eivät estä kansainvälistä tutkimusyhteistyötä. Olisi epärealistista ja suomalaisten tutkimusorganisaatioiden maineelle haitallista vaatia tutkijoita esittämään, että suomalainen sääntely ja linjaukset pätsivät Suomen rajojen ulkopuolella ja juuri niitä pitäisi noudattaa kansainvälisissä tutkijaryhmissä. Suomen tiedekustantajien liitto katsoo myös, ettei esimerkiksi akateemisilla kirjastoilla ole puheoikeutta kotimaisten tutkijoiden ja heitä monin tavoin edustavien tieteen kustantajien – siis tieteellisen tutkimuksen oikeudenhaltijoiden – puolesta tai ylitse.

Suomen tiedekustantajien liitto on tutkitun tiedon avoimen saatavuuden puolella. Liiton mielestä avoimuus ei kuitenkaan edellytä teosten vapaata ja vastikkeetonta jatkokäyttöoikeutta esimerkiksi generatiivisen tekoälyn koulutuksessa. Liitto ei myöskään näe, miten tekoälyn eettisempi kehittäminen ja sääntely heikentäisivät oikeutta tiedonlouhintaan, jonka nykyinen tekijänoikeuslaki jo turvaa. Liitto pyytääkin huomaamaan, etteivät tieteen oikeudenhaltijat jaa varauksetonta innostusta tieteen vastikkeettomaan avoimuuteen siten kuin se tutkimusorganisaatioissa ja positiivisessa skenaariossa nyt esitetään.

Ks. vieraantumisesta ja vastarinnasta esim. Lilja 2026: Beyond compliance. Exploring responsible openness in science. Väitöskirja: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-4500-6>

Suomen tiedekustantajien liitto suhtautuu tutkimusorganisaatioilta edellytettävään promptauslupaan maltillisen myönteisesti. Nykytilanteessa se tuntuu olevan valitettavan tarpeellinen vastikkeettoman ja jopa luvattoman tieteellisten teosten käytön suitsimiseksi ja oikeudenhaltijoiden taloudellisten oikeuksien turvaamiseksi.

Tekoälyn kehittäjien ja organisaatiokäyttäjien positiivisessa skenaariossaan esittämä toive selkeydestä, avoimuudesta ja ennakoitavuudesta on kannatettava. Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa kuitenkin, että yksi kenkä sopii huonosti joka jalkaan tekoälyä koskevaa lisensointia mietittäessä. Kotimaisen tiedekustannus- ja -julkaisutoiminnan kielellisiä, koulutuksellisia ja taloudellisia erityispiirteitä tulee tässäkin kunnioittaa.

Muita huomioita vastuullisen tekoälyn kehittämisestä ja käytöstä

Suomen tiedekustantajien liitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida näitä dokumentteja. Liitto toivoo, että kirjankustantajien edustusta voitaisiin vahvistaa ja ”tiedeyhteisön” määritelmää laajentaa tulevilla työryhmissä ja konsultaatioissa.

Suomen tiedekustantajien liitto yhtyy erityisesti Medialiiton, Sanoma Media Finlandin ja Teoston juridiikkaryhmässä esittämään kritiikkiin. Suomen tiedekustantajien liitto kantaa samankaltaista huolta pyrkimyksestä sivuuttaa yksityisen kustannustoiminnan lupasopimustarpeita tieteellisen tutkimuksen varjolla. Kotimaassa omakielinen tiedekustannustoiminta on avainasemassa kansalaisten, päättäjien ja uutis- ja ajankohtaismedian luotettavassa tiedonsaannissa: tiedejulkaisut ovat keskeinen alkuperäislähde uutis- ja ajankohtaismedioille.

Media-alan loppuraportissa esittämä huoli ”tiedeyhteisön” ymmärryksestä ja vastuunkannosta on perusteltu (s. 40). Suomen tiedekustantajien liitto kuitenkin painottaa, että tutkimusorganisaatiot ja akateemiset kirjastot edustavat vain osaa ”tiedeyhteisöstä” ja ne ajavat tekoäly- ja lisenssiasioissa omia taloudellisia ja tiedepoliittisia intressejään. Sisällön tuottavat niin ikään ”tiedeyhteisöön” kuuluvat oikeudenhaltijat – tutkija-kirjoittajat ja heidän julkaisunsa markkinoille saattavat tieteelliset lehti- ja kirjankustantajat, joiden ohitse ja puolesta organisaatiotasolla puhutaan. Määritelmästä riippumatta ”tutkimusyhteisö” harvoin on yksi yksimielinen toimija.

Tutkimusorganisaatioiden oikeudenhaltijoihin kohdistamat toimet koetaan enenevässä määrin epäreiluiksi ja lakia ylenkatsoviksi. Suomen tiedekustantajien liitto pelkää tilanteen kiristyvän ja tieteen oikeudenhaltijoiden tekijänoikeussuojan entisestään rapautuvan tekoälykehityksen ja tekijänoikeuslain uudistamisen edetessä. Rajoitussäännöstä laajentava tulkinta on kestämaton ratkaisu ja jatkaa huolestuttavaa kehitystä tutkimusorganisaatioissa (mm. Rights Retention Strategy, jotkin avoimuus-, rinnakkaistallennus- ja lisensointilinjaukset ja oikeuksien siirto työnantajalle osana työ sopimuksia). Eurooppalaisiin etujoukkoihin kiirehtiminen voi näyttää myös hätiköimiseltä.

Suomen tiedekustantajien liitto toivoo, että erittäin tarpeellisen tekoälylukutaidon osana vahvistetaan ymmärrystä tekijänoikeudesta, teosten käyttöehdoista (lisensoinnista) ja oikeudenhaltijan oikeudesta valita (esim. opt-out tai opt-in).

Suomen tiedekustantajien liitto yhtyy media-alan näkemykseen luotettavan tiedon, demokratian ja huoltovarmuuden suhteesta (loppuraportin s. 41). Liitto kantaa huolta myös tekoälyyn liittyvästä laajemmasta vauhtisokeudesta ja riskeistä. Esimerkiksi:

Belanger 2026: Microsoft exec called AI Scraping the largest theft of labor in human history. Ars Technica: <https://arstechnica.com/tech-policy/2026/09/microsoft-exec-called-ai-scraping-the-largest-theft-of-labor-in-human-history/>

Raento 2021: Tieteen julkaisemisen omalla kielellä edistää kansainvälistymistä ja demokratiaa. Vastuullinen tiede -sivusto. <https://vastuullinentiede.fi/fi/ajankohtaista/tieteen-julkaiseminen-omalla-kielella-edistaa-kansainvalistymista-ja-demokratiaa>

Raento Pauliina

Suomen Tiedekustantajien liitto - Suomen tiedekustantajien hallitus ja
pääsihteeri Pauliina Raento